

**KORXONA SOLIQ TO‘LANGUNGA QADARGI SOF FOYDA
KO‘RSATKICHLARINI TAHLIL QILISH**

*Xoliqulov Anvar Nematovich – SamISI “Iqtisodiy tahlil va statistika” kafedrası
mudiri, i.f.n., professor*

Bozor munosabatlari sharoitida korxonaning moliyaviy natijasi bevosita uning moliyaviy faoliyatiga ham bog‘liq qolmoqda. Shu tufayli bir qancha ko‘rsatkichlar korxonaning moliyaviy faoliyati bilan bog‘liq ko‘rsatkichlardir. Bular jumlasiga, uyushma va shu‘ba korxonalaridan olingan dividendlar, boshqa olingan dividendlar, uyushma va shu‘ba korxonalaridan olingan va berilgan qarzar bo‘yicha foizlar, boshqa to‘langan va olingan foizlar, valyuta kursi farqi, moliyaviy faoliyat bo‘yicha boshqa daromad va xarajatlar kiradi. Ushbu ko‘rsatkichlarni korxonaning asosiy ishlab chiqarish faoliyatining moliyaviy natijalariga qo‘shib korxona umumxo‘jalik faoliyatining moliyaviy natijasi aniqlanadi. Ushbu ko‘rsatkich korxona moliyaviy natijalarini ifodalovchi ko‘rsatkichlarning to‘rtinchisi bo‘lib hisoblanadi. Erkin iqtisodiyot sharoitida moliyaviy natijalarni ifodalovchi ko‘rsatkichlar tarkibiga favqulotda olinadigan foyda va to‘lanadigan zararining ham bo‘lishi mumkin ekan. Agar oldingi ko‘rsatkichga ushbu omil ta’siri inobatga olinsa korxona moliyaviy natijalarini ifodalovchi navbatdagi ko‘rsatkich - soliq to‘langanga qadargi umumiy moliyaviy natija kelib chiqadi.

Korxonada sof foydaning shakllanishi jarayoni butun moliya-xo‘jalik faoliyatini qamrab oladi. Bu yerda mahsulotni ishlab chiqarish va sotish, sotish va ma’muriy xarajatlarni tejash, moliyaviy faoliyat natijasida ijobiy saldoga erishish, tasoddiy foydaga muyassar bo‘lish, soliq stavkasi o‘zgarmagan holda soliq ob’ektini ko‘paytirish evaziga soliq so‘mmasini kamaytirish kabi birqancha bosqichlar mujassam. Ularning ketma-ketligini quyidagicha ifodalash mumkin.

Hozirgi paytda amaldagi me‘yoriy hujjatlar moliyaviy natijalarni ifodalovchi ko‘rsatkichlarning shakllanishini aynan shu tarzda ifodalashni taqozo qiladi. Ushbu holat moliyaviy natijalarni ifodalovchi ko‘rsatkichlarni tahlil qilish uchun ham uslubiy jihatdan yondoshishga asosdir.

Ushbu ketma-ketlikka asoslanib korxona sof foydasining shakllanishi va ularning bir-biri bilan bog'liqligini ko'rib chiqish mumkin. Bu tadbirni amalga oshirish uchun quyidagi jadvalni tuzish tavsiya qilinadi (1-jadval).

1 - Jadval

Korxonada sof foydaning shakllanish hosob-kitobi

(ming so'm)

Ko'rsatkichlar	O'tgan yilda	Hisobot yilida	Farqi (+,-)	O'sish sur'ati, %
1. Mahsulotni sotish-dan kelgan sof tushum (qiymatga qo'shilgan soliq va aksizlarsiz)	4583,3	5694,5	+1111,2	124,3
2. Sotilgan mahsulot tannarxi (ish, xizmat)	3951,2	4841,7	+890,5	122,5
3. Sotilgan mahsulot (ish, xizmat) dan olingan moliyaviy natija (1q-2q)	632,1	852,8	+220,7	134,9
4. Davr xarajatlari (maxsulotini sotish, boshqaruv va boshqa ma'muriy xarajatlar)	152,4	178,3	+25,9	117,0
5. Boshqa operatsion daromadlar	31,3	37,2	+5,9	118,8
6. Asosiy faoliyatdan olinadigan daromadlar natijasi (foyda+, zarar-) (3q-4q+5q)	+511,0	+711,7	+200,7	140,6

7. Moliyaviy faoliyat natijasi (+,-)	+71,2	+80,4	+9,2	112,9
8. Tasoddifiy (fav-qulotda) faoliyat nati-jasi (foyda+, zarar -)	+11,4	+8,3	-3,1	72,8
9. Soliq to'langanga qadargi foyda (6q±7q±8q)	593,6	800,4	+206,8	134,8
10. Soliqlar va ajratmalar so'mmasi	225,6	304,2	+78,6	134,8
11. Sof foyda (9q-10q)	368,0	496,2	+128,2	134,8

Ushbu jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, korxonaning sof foydasi hisobot yilida 128,2 ming so'mga yoki 134,8 % ga o'sgan. Bu o'zgarish jada ko'p omillar evaziga sodir bo'lgan. Ushbu omillar ta'sirini shu jadval ma'lumotlari asosida aniqlash mumkin. Bu omillar guruhiga quyidagilar kiradi:

- * mahsulot hajmining o'zgarishi;
- * tannarxning o'zgarishi;
- * bahoning o'zgarishi;
- * davr xarajatlarining o'zgarishi;
- * turli operatsion daromadlarning (xarajatlarning) o'zgarishi;
- * asosiy faoliyat moliyaviy natijasi;
- * moliyaviy faoliyat natijasi;
- * tasoddifiy (favqulotdagi) foyda va zararlarning mavjudligi;
- * soliq stavkasi;
- * soliq so'mmasi.

Ushbu omillarning ta'sirini jadval ma'lumotlari va yuqoridagi (13.4. bobdagi) hisob-kitoblar asosida ko'rib chiqish mumkin.

1. Sotilgan mahsulot hajmining ko'payishi

→ + 1111,2

2. Tannarxning oshganligi	- 1839,6
3. Bahoning oshganligi	+ 949,1
4. Davr xarajatlarining ko'payganligi (178,3 - 152,4)	-25,9
5. Boshqa operatsion daromadlarning oshganligi (37,2-31,3)	+5,9
6. Asosiy faoliyatdan olinadigan daromadning oshganligi (711,7-511,0)	+200,7
7. Moliyaviy faoliyatdan olingan foydaning ko'payishi (80,4 -71,2)	+9,2
8. Tasoddiy foydaning kamayganligi (8,3 -11,4)	-3,1
9. Soliq summasining oshganligi (304,2 - 295,6)	-78,6
Barcha omillar ta'sirida sof foydaning o'zgarishi (496,2 - 368,0)	→ +128,2

Sof foydaning o'zgarishiga ta'sir qiluvchi omillarning umumiy miqdori quyidagicha hisoblanadi:

$$1111,2-1839,6+949,1-25,9+5,9+9,2-3,1-78,6=+128,2 \text{ ming so'm}$$

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. «O'zbekiston — 2030» strategiyasi to'g'risida. –Toshkent. 12.09.2023 yil.
2. Sh.M. Mirziyoev. Tanqidiy taxlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik-xar bir raxbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. -Toshkent: O'zbekiston, 2022. -104 b.
3. Pardayev M, Xasanov B., Ispoilov J., Pulatov M., Eshboyev O', Xoliqulov A.N. Moliyaviy va boshqaruv tahlili. O'quv-qo'llanma, T.: CHO'lpon, 2012, 400 bet.
4. Pardayev M.Q., Pardayev O. Xoliqulov A.N., Babanazarova S.A. Raqobatbardoshlikni mustahkamlashda klaster va sinergetik samaradoklik tahlili. O'quv-qo'llanma, Samarqand.: Fan bulog'i nashriyoti uyi, 2022, 256 bet
5. Pardaev M.Q., Xoliqulov A.N., Yahyoyev T.I. Boshqaruv tahlili. O'quv-qo'llanma, Samarqand.: Fan bulog'i nashriyoti uyi, 2022, 256 bet.
6. Xoliqulov A.N., Usmanova D.Q., Raximov X.A. Korxonalarni raqobatbardoshligini baholash. O'quv qo'llanma. Samarqand.: "Turon nashr" nashriyoti, 2021. – 212-bet.
7. Xoliqulov A.N. Turistik korxonalar faoliyati tahlili. O'quv qo'llanma Samarqand.: "STEP-SEL" MCHJ. Nashriyoti, 2024, 314 bet.
8. Xoliqulov A.N., Ibodov K.B. Monopoliyaga qarshi boshqaruv nazariyasi. Darslik, Samarqand.: Fan bulog'i nashriyoti uyi, 2024, 360 bet
9. Xoliqulov A.N. Iqtisodiy tahlil va audit. O'quv qo'llanma Samarqand.: Fan bulog'i nashriyoti uyi, 2023, 209 bet
10. Xoliqulov A.N. Истеъмол бозорида монополияга қарши бошқарув тизимини такомиллаштириш механизмлари. Monografiya. Samarqand iqtisodiyot va servis instituti – Samarqand.: "STEP-SEL" MCHJ. Nashriyoti, 2025 - 190 bet